

důkaz svých tvrzení, nikoli jako jev, který by pouze měl brát v úvahu. Shlukování nesčetných ctností, kvalit, činů a dokonce předmětů do skupin kolem mužského či ženského pólu podporovalo v očích kněží jejich vlastní definice a dokazovalo jejich univerzální platnost.

Avšak tyto posuny z úrovně symbolické interpretace k ospravedlňování společenských vztahů dominance a subordinace, neustálé odkazy k exegetickým paralelám a k alegoriím – což jsou pro moderního čtenáře matoucí způsoby myšlení – mohly také sloužit k zamaskování úvah, které se ocitly ve slepé uličce a nedokázaly se vyrovnat s konkrétní historickou skutečností. Tvrzení církevních autorů, že jejich intelektuální konstrukce odpovídají realitě, nemusela nutně znamenat, že jimi předkládané systémy představ byly v souladu s ostatními systémy, které si přivlastnili, ani to, že byly obecně přijímané a skutečně účinné.

Caroline Bynumová dokázala, že dominantní pojetí *genderu* je možné zpochybnit v samém srdci církve i na jejím okraji. S rozšířením ženské mystiky ke konci středověkého období se začala utvářet spiritualita soustředěná výlučněji na odmítnutí potavy, než tomu bylo u spirituality mystiků mužských, kteří se spíše zřídka bohatství a moci. Extrémní potravní askeze otevřela mystičkám (které byly třeba celé týdny živý jen z jedné hostie) privilegovanou cestu k Bohu životeli; učila z nich na symbolické rovině také životelská těla, jejichž štávy léčící nemocné a sytí hladovějící. Z analýz Caroline Bynumové dále vyplývá, že nešlo jen o reakci na vyloučení žen ze svátostného života nebo na omezenou možnost laiků přijímat eucharistii; její závěry také nepoukazují zjednodušujícím způsobem na zvnitřnění misogynních tendencí okolní společnosti založené na dualismu těla a duše, ani na zpětné přivlastnění ctností spojených s potravou a výživou, jež jsou tradičně spojovány s ženským pohlavím. Mystičky z 13. až 15. století překračují tyto tradiční dichotomie a uspořádávají symboly spojené s potravou a tělem v jeden celek ne proto, aby vytvořily protiváhu k působení mužů církve, ale aby nabídly nový model ženství: jejich slabé a trpící tělo by mohlo samou svou ženskostí a podobností se slabým a trpícím tělem Kristovým být nejménějším obrazem lidství.

Pojetí protikladu mužství/ženství mohla být ovlivněna i jinými symbolickými logikami než těmi, které se zakládají na Písmu. Jejich rekonstrukce bude neopchybně těžší, než v případě církevních názorů, neboť jsou to logiky relativně autonomní a nebyly zformulované do teorií. První takový náznak můžeme vystopovat až do starověku; jde o tažení ženatých mužů proti ženám. Již mytický Teofrastus či Juvenalis vypracovali soupis drobných bled manželského života, ježž přejali i Otcové – zakladatelé křesťanství, např. Tertullianus a Jeroným, a který se objevuje ještě ve 13. století u jistého ženatého kněze, autora díla *les Lamentations de Matheolus*; tento inventář odpovídá negativnímu pojetí žen a oslavě panenství, jež praktikovala církev. Ovšem tento značně přízemní výčet nevýhod a nepřijemností manželství se znovu objevuje v laické literatuře, konkrétně ve *fabliaux* – Román o Lišákovi či Patnáctero radostí manželských (*Quinze jotes de mariage*). Se silným pobouřením, bohatě živěným literární tradicí, se tato díla snaží svést na manželku veškerou zodpovědnost za trápení manželského stavu, jako se na Evu svádí odpovědnost za neštěstí lidstva; nijak se přitom nezabývají systematickým defino-

váním ženské podstaty. Výsledkem nicméně je obraz ženství, soustředěný kolem přílišné mnohomluvnosti, což může být vyjádření nezávislého laického pohledu na věc.

Poněkud hlubší a původnější kořeny lidové kultury vyplouvají na povrch v překvapujícím díle *Évangiles des quenouilles*, které v polovině 15. století sepsal anonymní autor. V tomto textu, jenž se staví být studnicí ženské moudrosti, jsou vztahy ženského principu ke světu zvířat či ke hvězdám, neblahé následky mužského násilí a nevěry nebo sexuální vztahy lženy jinak než v odborné literatuře či právních předpisech. Poodhalují nám odlišnou hierarchizaci charakteristických rysů a ctností obou pohlaví, podle níž pravomoci, jež vyplývají z ženniny plodnosti a její úlohy v zachování lidstva, nejsou tak zcela podceňovány. A co víc, zkoušeli působit na světové dění, ovládat přírodní síly i lidské osudy, zkrátka aktivně se podílet na dějinách světa.

Interpretace podobného díla, jak poznamenala Madeleine Jeay, naráží na dvě překážky. Jakákoli analýza jeho obsahu totiž musí počítat s osobou zapisovatele, který tvrdí, že věrně zanesl výroky šesti kmoter. Vzhledem k nejednoznačnosti původu zapsaných slov i způsobů. Jejich převyprávění si nemůžeme být zcela jisti, zda jde čistě o vyjádření ženského, či spíše venkovského pojetí mužství/ženství. Ostatně, zpracování zkušeností ve světle křesťanství zcela zamlžuje či posouvá symbolický systém, v němž jedním mají smysl. Kromě toho, časté srovnávání rčení a zkušeností těchto žen s předsudky či tradicemi začleněnými do náboženských a vědeckých teorií o vztahu mužství/ženství znemožňuje rozeznat, co patří k učené a co k lidové složce. Tak se stalo, že z mnoha výroků těchto žen, které se týkají předpovídání pohlaví dítěte nebo početí a porodu, prosvíta upřednostňování chlapců; s touto polarizací příklánějící se na stranu mužského pohlaví jsme se již setkali u teologických názorů na věc. Vyplývá z toho snad, že tyto ženy si osvojily předsudky a *topoi* vytvářené kleriky, kteří podložili své chápání mužství/ženství vědeckější výzbrojí? Ve skutečnosti jde o to, že v této směšici pověr a starověké tradice, kterou převzala „vědecká“ medicína a přírodní věda, bylo marné hledat autenticitu a původní přínos „lidové moudrosti“. Zbývá dodat, že symbolickému systému skrývajícímu se za slovy těchto bodrých dam lze přiznat asi tolik soudržnosti jako vši té změní obvinění a předsudků, jež mají své teoretické základy v patristice a exegezi křesťanských teologů.

Jakmile nějaký symbolický systém přisuzuje určitou pozici mužskému a ženskému principu a tudíž vytyčuje i role, specifické pro příslušníky ženského či mužského pohlaví, nelze toto postavení změnit, aniž by nebyl zároveň zpochybněn světový řád, k němuž se tento systém vztahuje. Z prudkosti reakcí na takové změny i z důležitosti, jaká se přikládá jejich aplikaci, si můžeme udělat lepší představu o tom, jak vitální jsou takové symbolické systémy a jak nesmírná vzdálenost je dělí.

Podle církevních představitelů je nejhroším proviněním útočit na spojení duše s Bohem: to v případě žcn znamená, že budou znovu „pány“ nad svým tělem. Převrácení rolí ovládajícího a ovládané anebo – podle tzv. „kosmetické teologie“ –